

Стопански
факултет

Социално- икономически анализи

Книга 2/2018 (14)

Петя Петрова

ЗА СЪЩНОСТТА НА СЧЕТОВОДНИЯ АНАЛИЗ

Petya Petrova

ACCOUNTING ANALYSIS

Abstract: There are too many kinds of analysis. One of them is accounting analysis. This article is a different approach to investigate the essence of him. Based on comparative analysis is described relationship between financial analysis, financial statement analysis and accounting analysis, and is characterized the last one. At the end is given a definition of accounting analysis as a reviewing and evaluating accounting information about the company with the purpose of establishing connections and relationships, that are necessary to determine the entity's ability to respond appropriately in a changing economic environment.

Keywords: accounting analysis, financial analysis, financial statement analysis.

Въведение

Анализът отдавна се прилага като метод за разделяне на цялото (обект, явление, система, процес и пр.) на съставните му части с цел изследване състава, връзките и зависимостите между тях. Той притежава способността да се променя спрямо целите и потребностите на изследването, което заедно с приложимостта му към различни области на научното познание и човешката дейност предопределя широкото му разпространение и голямото видово разнообразие. Една от разновидностите му е счетоводният анализ. Счетоводният анализ е сред добрите практики за оценка на имущественото състояние, финансовия потенциал и паричните потоци на предприятието, като се използва създадената от счетоводството информация. В разработките за него се открива, че акцентът се поставя върху алгоритъма за провеждането му. Без да се оспорват неговите полезност и необходимост, се преценява, че за правилното му провеждане е необходимо да бъде изяснена и неговата същност. Настоящата статия представя един от възможните подходи за разкриване същността на счетоводния анализ и неговите особености.

За първи път понятието „счетоводен анализ“ се появява през 20-те години на XX в. в Русия в разработката на Натан Вейцман „Счетный анализ – методы исследования деятельности торгового предприятия по данным его бухгалтерии“¹ (1924). С него е обозначавана „съвкупността от методи, с помощта на които с данни от счетоводството се изследва имущественото състояние на предприятието и неговата икономическа активност“².

Счетоводният анализ се формира първоначално като научнопрактическо направление в счетоводството. Идеята била да се обединят знанията на счетоводството и финансите с цел да се разбере икономическата същност на стопанските процеси, операции и финансови показатели, като се използва създадената от счетоводството информация. Твърде рационална по своята същност, концепцията на счетоводния анализ е в противоречие със съветската политика и идеология от първата

¹ „Счетоводен анализ – методи за изследване дейността на търговските предприятия по данни от счетоводството им“ – превод от руски авторът, както и в текста по-нататък.

² Вейцман, Н. Р. *Счетный анализ – методы исследования деятельности торгового предприятия по данным его бухгалтерии*, 1927, с. 26, по Ковалев, В. В. *Анализ баланса или как понимать баланс*. М., 2011, с. 444.

половина на XX в. Резултатът – променя се подходът на изследване, а с това и наименованието – анализ на стопанската дейност. Концепцията на счетоводния анализ, макар и променена, успешно се реализира и до днес се прилага като анализ на финансовите отчети в рамките на финансовия анализ и финансовия мениджмънт.

За българската счетоводна теория и практика понятието „счетоводен анализ“ е сравнително ново. Първи го употребява Трифон Трифонов³ в научната си публикация от 1996 г. „Управленско счетоводство, част първа“. Заслуги за налагането му като понятие и учебна дисциплина във висшите училища има проф. Марин Димитров⁴. Що се отнася до счетоводния анализ като процедура, тя е позната и прилагана още през 30–40-те години на XX век като анализ на баланса⁵.

В съвременната счетоводна литература е ограничено изследването на същността на счетоводния анализ. Три са дефинициите за него. Според едната счетоводният анализ е „*модерна икономико-аналитична дисциплина, която е в състояние да осъществява задълбочено количествено и качествено счетоводно изследване (анализ и синтез) на движението на стойността в стопанския кръгооборот на обособените стопански единици*“⁶.

Според втората счетоводният анализ е „*система от методи, които определят дадени пропорции в дейността на предприятието въз основа на информация, получена от финансовите отчети и съпоставима с данните на предприятието за минал период, и съпоставка на получените данни с такива на сродни предприятия с цел вземане на решения*“⁷.

В третата счетоводният анализ се определя като „*технически инструментариум от методи и подходи за съпоставяне и оценка на създадената от счетоводството текуща и периодична информация за предприятията с цел да се изследват значими съотношения и тенденции, несвойствени колебания и процеси в дейността му, да се определят посоките на развитие и измери влиянието на факторите, които ги обуславят, и да се предприемат оптимални управленски решения*“⁸.

Един по-детайлен анализ установява, че общото между тях е това, че разглеждат счетоводния анализ като процедура, съвкупност от действия с ясно изразен практико-приложен характер. Различни са използваните изходни концепции за извеждане на дефинициите. Два са използваните подхода⁹. При единия подход се приема, че счетоводният анализ по своята същност е практическа дейност, която е идентична със счетоводството, т.е. между счетоводството и счетоводния анализ съществува връзка на равнопоставеност. Макар и свързани, счетоводството и счетоводният анализ не са равнозначни.

Другият подход се основа на йерархичната връзка между счетоводството и счетоводния анализ, където счетоводният анализ е съставна част на счетоводството. Очевидно е, че двата възгледа са диаметрално противоположни. Оттук и различното качество на счетоводния анализ. За първия подход е логично дефинирането на счетоводния анализ като дисциплина, докато при втория подход той естествено се определя като технически инструмент, средство за изследване на счетоводната информация (фиг. 1.).

³ Цитат по Димитров, М. и Ив. Андреев. Счетоводен анализ. Велико Търново, 2015, с. 28.

⁴ Димитров, М. Счетоводният анализ – нов поглед към счетоводството на предприятието. // Научнопрактическа конференция. Счетоводството в началото на XXI столетие (сборник с доклади, том I). Свищов, 2001, 17–18 май; Димитров, М. Счетоводният анализ – учебна дисциплина. // Научнометодическа конференция „Преподаване на счетоводство във висшите училища“ (сборник доклади). Свищов, 2002, 14–15 ноември; Димитров, М. Счетоводният анализ – предизвикателство към счетоводителите. // Научнопрактическа конференция. „Предизвикателствата пред счетоводството и контрола“. Варна, 2010, 1–2 октомври; Димитров, М. и Ив. Андреев. Счетоводен анализ. Велико Търново, 2015.

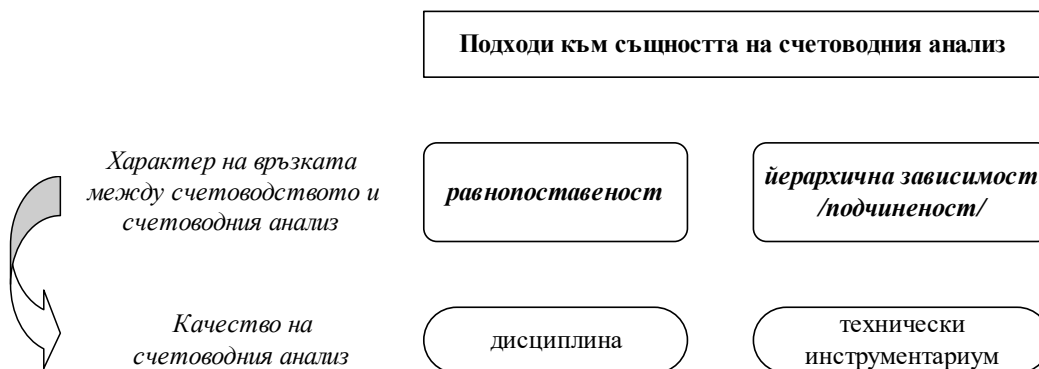
⁵ Вж. Добрев, Д. Теория и анализ на баланса. С., 1946.

⁶ Трифонов, Тр. Корпоративен счетоводен анализ, част I. С., 2002, с. 64.

⁷ Александров, С. Счетоводен анализ. Велико Търново, 2008, с. 16–17.

⁸ Димитров, М. и Ив. Андреев. Цит. съч., с. 31.

⁹ Първият подход се прилага от Трифон Трифонов, вторият е присъщ за Марин Димитров. Третият автор – Станислав Александров, при извеждане на дефиницията за счетоводен анализ изхожда от логическите връзки между понятията „анализ“, „икономически анализ“, „финансово-счетоводен анализ“ и не изследва връзката между счетоводството и счетоводния анализ. Преценява се, че доколкото авторът разглежда счетоводния анализ като „система от методи“, може да се приеме, че той прилага втория подход.

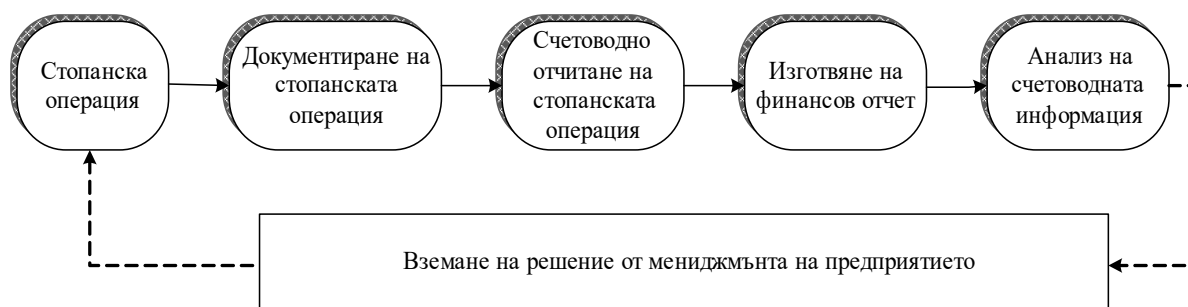

Фигура 1. Основни зависимости в подходите към същността на счетоводния анализ

Като се анализират двата подхода, се установява, че:

Първо, възприемането на счетоводния анализ като дисциплина е основателно само дотолкова, доколкото той е самостоятелно, различно от счетоводството, научно знание със свой предмет и инструментариум, което се преподава в учебните заведения (университети, колежи, училища). Разглеждането му в такъв аспект допълва същността на счетоводния анализ като единство от научно знание и практическа дейност.

Второ, логически обоснован е подходът, който характеризира връзката на подчиненост между счетоводството и счетоводния анализ. Тя се извежда от възприемането на анализа в счетоводството като завършващ етап на счетоводното отчитане. Чрез него се затваря пълният цикъл за създаване на информация за предприятието и дейността му (фиг. 2.).

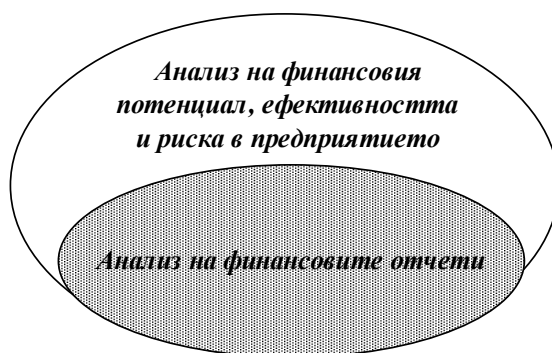
Фигура 2. Процес на движение на информацията в счетоводния процес

Анализът в счетоводството създава информация в различен разрез, която допълва счетоводната информация, получена от текущото и периодичното отчитане. Информационната същност на анализа описва и неговото предназначение: да изследва и оценява счетоводната информация за дейността и резултатите от нея на предприятието чрез система от показатели, характеризиращи тяхното статично състояние и динамично изменение с помощта на подходящи методи и техники. Или, анализът в счетоводството е процедура, която описва последователност от действия за оценка на създадената от счетоводството информация за имуществото, капиталите, приходите, разходите, паричните потоци и финансовите резултати на предприятието с цел извеждане на значими връзки и взаимоотношения, необходими при вземане на управленски решения относно развитието на предприятието. Специфичната същност и обосноваване на анализа в счетоводството са основание той да бъде характеризирани като счетоводен анализ.

Направеното изследване на същността на счетоводния анализ разкри, че съществува близост в тълкуването на понятията „счетоводен анализ“, „финансов анализ“, „финансово-счетоводен анализ“ и „анализ на финансовите отчети“.

„Финансовият анализ“ е понятие с много значения. Относно неговата същност във финансовата литература отдавна съществува дискусия. В своите разбирания авторите са разделени в две основни

групи¹⁰. Към първата се отнасят тези представители¹¹ на финансовата наука, които разглеждат финансовия анализ в контекста на предприятието (компанията), а към другата – тези автори¹², които изясняват същността му от гледна точка на капиталовия пазар. Разглежданата проблематика предполага да се акцентира върху разбирането за финансовия анализ от гледна точка на предприятието. В този смисъл се приема, че финансовият анализ е „инструмент на финансовия мениджмънт за оценка на финансовото състояние и работата на компанията, индустрията и дори икономиката; и предвиждане бъдещото ѝ функциониране“¹³. Той е комплексна категория, която, разглеждана в широк смисъл, включва анализ на финансовите отчети и анализ на финансовия потенциал на предприятието, неговата ефективност и изложеност на риск (фиг. 3.). В тесен смисъл съдържанието на финансовия анализ се изпълва само от анализа на финансовите отчети.

Фигура 3. Финансов анализ

Анализът на финансовите отчети е процес на изследване и оценка финансовото състояние на предприятието, като се използва публично достъпна информация за него, която е обобщена и представена в определени форма и вид. Очевидно е, че:

а) анализът на финансовите отчети е относително самостоятелен вид анализ;

б) източник на данни за провеждане на този анализ е счетоводството. Тогава *какъв по вид е анализът на финансовите отчети?* Отговорът на този въпрос не е еднозначен.

Анализът на финансовите отчети е финансов, когато данните от финансовите отчети се изследват от инвеститори/кредитори с цел оценка на икономическия и финансовия потенциал на предприятието. Той се извършва от външни анализатори, като се използва публично достъпна, официална, счетоводна информация (финансовите отчети). В този случай анализът не е последният, завършващ етап на счетоводния процес, а е предварителен анализ, който има за цел оценка целесъобразността и ефективността от действията (финансиране или инвестиране), които ще бъдат предприети в процеса на управление.

Анализът на финансовите отчети е счетоводен, когато се извършва в предприятието, чиито състояние, финансови резултати и парични потоци представя. Некоректно е да бъде определян като финансов, след като данните във финансовия отчет се анализират от главния счетоводител (съставителя на финансовия отчет), т.е. от този, който създава, обработва и обобщава създадената през отчетния период счетоводна информация. Тогава финансов анализ в предприятието е само този, който оценява рисковете и възможностите за развитие на предприятията, като използва информацията за другите предприятия (контрагенти, конкуренти), пазара, икономическата конюнктура.

¹⁰ По Касърова, В. Финансов анализ. С., 2013, с. 37.

¹¹ Bernstein, L. A. Analysis of Financial Statement – Revisited edition, Irwin, 1984, p. 550; Bowlin, O. D., Martin, J. D., Scott, D. F. Guide to Financial Analysis, McGraw-Hill, 1990, p. 1–2; Helfert, E. A. Techniques of Financial analysis, 10th edition, McGraw-Hill, 2001, p. 57; Fabozzi, F, Paterson, P. Financial management and Analysis, John Wiley&Sons Inc., 2003, p. 5; Николов, Н. Финансов анализ. С., 1996, с. 13.

¹² Шарп, У., Александер, Г., Бейли, Дж. Инвестиции, пер. с англ. Москва, 1997, с. 790, 800.

¹³ Fabozzi, F, Paterson, P. Op. cit., p. 5, по Касърова, В. Цит. съч., с. 38.

Финансово-счетоводният анализ¹⁴ е понятие, към което не може да се подходи еднозначно. Неговата съдържателна същност¹⁵ се извежда от дефиницията за него в отменения през 2002 г. *НСС 13 Показатели за финансово-счетоводен анализ на предприятието*. Според нея за финансово-счетоводен анализ се приемат „подборът, съпоставянето и оценката на счетоводна и друга информация в процеса на управлението с цел да се изследват значими съотношения и тенденции, несвойствени колебания и процеси, да се определят посоките на развитие, да се измери влиянието на факторите, които ги обуславят, и да се приемат оптимални управленски решения“¹⁶. Разгледан така, финансово-счетоводният анализ в значителна степен се доближава до разбирането за финансов анализ като комплексна категория. Той съчетава анализа на финансовите отчети и анализа на друга (финансова и нефинансова) налична информация за дадено предприятие. За разлика от финансовия анализ, при финансово-счетоводния анализ:

- а) не се изследва информация за отрасъла, региона, икономическата среда и икономиката като цяло;
- б) използва се информация за минали събития или данни за минал период, въпреки че използваният инструментариум позволява да се изследва актуална, текуща информация, както и да бъдат използвани данни с прогнозен характер;
- в) потребител на финансово-счетоводния анализ е мениджмънтът на самото предприятие.

Различията от финансовия анализ са качества на финансово-счетоводния анализ, които го доближават по съдържание до счетоводния анализ. Естеството на информационните източници за провеждането му – счетоводна (финансова) и друга информация – е достатъчно основание да не може да се приеме, че двата вида анализ са тъждествени, тъй като счетоводният използва информация, създадена от счетоводството.

Детайлният поглед към същността на финансово-счетоводния анализ подчертава относителната му обособеност и обхват. По наименование и по характеристики той е съчетание на финансовия и счетоводния анализ. Два анализа, които са близки по съдържание, но твърде различни предвид целите, задачите и предназначението им. Сам по себе си този факт предполага нелогичното им обединяване в едно цяло – финансово-счетоводен анализ. Така, обобщавайки казаното, можем да заключим, че счетоводният анализ и финансовият анализ са двете основни категории. Между тях съществува връзка и тя е от линеен вид и може да бъде представена по следния начин (фиг. 4.).

Фигура 4. Връзка между финансовия и счетоводния анализ

От връзките между счетоводния анализ и финансовия анализ се разкриват следните характеристики на счетоводния анализ:

- а) обект на счетоводния анализ са предприятието и създаваната за него от счетоводството информация;
- б) потребител на счетоводния анализ е ръководството на предприятието;

¹⁴ Финансово-счетоводният анализ е понятие, което е характерно за българската теория и практика. То започва да се използва в българската теория и практика след 1996 г. с приемането на НСС 29 Показатели за финансово-счетоводен анализ (впоследствие през 1999 г. променен на НСС 13 Показатели за финансово-счетоводен анализ на предприятието). В западната и американската литература понятието „финансово-счетоводен анализ“ не е познато. Вместо него в зависимост от контекста, в който се употребява, се използва „финансов анализ“ или „анализ на финансовите отчети“. Подобна е практиката в Русия и бившите съветски републики.

¹⁵ Разбирането за финансово-счетоводен анализ в литературата е почти идентично или е интерпретация на съществуващата в стандарта дефиниция. Вж. Динев, Д., Т. Кръстев. Анализ на финансово-счетоводните отчети. С., 1993, с. 66; Златков, Ив. Финансово-счетоводен анализ. С., 1996, с. 3; Костова, Н. Финансово-счетоводен анализ. Варна, 2010, с. 7. Гимчев, М. Финансово-счетоводен анализ на годишния финансов отчет на предприятието. // *Български счетоводител*, 2009, бр. 9, с. 14.

¹⁶ НСС 13 Показатели за финансово-счетоводен анализ на предприятието, Национални счетоводни стандарти. С.: Форком, 2000, с. 70.

в) целта на счетоводния анализ е изследване и оценка състоянието, финансовите резултати и паричните потоци на предприятието с помощта на съвкупност от показатели;

г) резултатите от счетоводния анализ подпомагат вземането на решения относно бъдещото функциониране и развитие на предприятието.

Разглеждан като самостоятелна категория, счетоводният анализ е единство от научно знание и практическа дейност. Като *научно знание* счетоводният анализ е учение за неговите същност, предмет и методика на провеждане, както и за инструментариума от методи, техники и принципи за извеждането им.

Като *практическа дейност* счетоводният анализ се разглежда като средство за изследване и оценка на създаваната от счетоводството (текуща и периодична) информация за предприятието и дейността му с цел установяване на връзките, зависимостите и съотношения, необходими за определяне способността на предприятието да реагира адекватно на променящите се икономическа среда и потребности посредством ефективни управленски решения. Що се отнася до начина му провеждане, той е процедура, която описва съвкупност от действия, изпълнявани от лицата, създали или способни да разберат и анализират счетоводната информация по начин, позволяващ да бъдат удовлетворени потребителите на счетоводния анализ.

Предимствата от възприемане на счетоводния анализ като единство от практическа дейност и научно знание се изразяват в разкриване двуспектната му същност и характеризиране на неговата съдържателна същност, които се извеждат от характера на връзката между счетоводството и счетоводния анализ, предназначението му, характера на действията, описващи изпълнението на счетоводния анализ, и естеството на информационните източници за провеждането му.

Заклучение

Направеното изследване установи, че е обосновано обособяването на счетоводния анализ като самостоятелен вид анализ. Неговата същност веднъж се разглеждат като съвкупност от методи за изследване на имуществото, финансовото състояние, финансовите резултати и движението на паричните потоци, като се използва информацията, създадена за тях от счетоводството, и втори път е метод на познание за създаване на знание за неговата същност и начин на провеждане.

ЛИТЕРАТУРА

1. **Александров, Ст.** Счетоводен анализ. В. Търново: Абагар, 2008. // **Aleksandrov, St.** Schetovoden analiz. V. Tarnovo: Abagar, 2008.
2. **Бъфет, М., Д. Кларк.** Уорън Бъфет и анализът на финансови отчети. С., 2011. // **Bafet, M., D. Klark.** Uoran Bafet i analizat na finansovi otcheti. S., 2011.
3. **Димитров, М., Ив. Андреев.** Счетоводен анализ. В. Търново: Абагар, 2015. // **Dimitrov, M., Iv. Andreev.** Schetovoden analiz. V. Tarnovo: Abagar, 2015.
4. **Динев, Д., Т. Кръстев.** Анализ на финансово-счетоводните отчети. С., 1993. // **Dinev, D., T. Krastev.** Analiz na finansovo-schetovodnite otcheti. S., 1993.
5. **Добрев, Д.** Теория и анализ на баланса. С., 1946. // **Dobrev, D.** Teoriya i analiz na balansa. S., 1946.
6. **Златков, Ив.** Финансово-счетоводен анализ. С., 1996. // **Zlatkov, Iv.** Finansovo-schetovoden analiz. S., 1996.
7. **Касарова, В.** Финансов анали. С.: НБУ, 2013. // **Kasarova, V.** Finansov anali. S.: NBU, 2013.
8. **Ковалев, В., Вит. Ковалев.** Анализ баланса, или Как пониматъ баланс. М., 2011. // **Kovalev, V., Vit. Kovalev.** Analiz balansa, ili Kak ponimaty balans. M., 2011.
9. **Костова, Н.** Финансово-счетоводен анализ. Варна, 2010. // **Kostova, N.** Finansovo-schetovoden analiz. Varna, 2010.
10. **Национални счетоводни стандарти.** С.: Форком, 2000. // **Natsionalni schetovodni standarti.** S.: Forkom, 2000.
11. **Николов, Н.** Финансов анализ. С., 1996. // **Nikolov, N.** Finansov analiz. S., 1996.
12. **Селезнёва, Н., А. Йонова.** Анализ финансовой отчетности организация. М., 2007. // **Seleznëva, N., A. Ionova.** Analiz finansovoy otchetnosti organizatsiya. M., 2007.
13. **Тимчев, М.** Финансово-стопански анализ. С., 1999. // **Timchev, M.** Finansovo-stopannki analiz. S., 1999.
14. **Трифинов, Т.** Корпоративен счетоводен анализ, част 1. С., 2002. // **Trifinov, T.** Korporativen schetovoden analiz, chast 1. S., 2002.
15. **Фос, Б.** Корпоративен анализ. С., 2006. // **Fos, B.** Korporativen analiz. S., 2006.
16. **Шарп, У., Александер, Г., Бейли, Дж.** Инвестиции, пер. с англ., Москва, 1997. // **Sharp, U., Aleksander, G., Beyli, Dzh.** Investitsii, per. s angl., Moskva, 1997.
17. **Bernstain, L. A.** Analysis of Financial Statement – Revisited edition. Irwin, 1984.
18. **Bowlin, O. D., Martin, J. D., Scott, D. F.** Guide to Financial Analysis, McGraw-Hill, 1990.
19. **Helfert, E. A.** Techniques of Financial analysis, 10th edition, McGraw-Hill, 2001.